

DE KONING

SZCZEPAN TWARDOCH

**DE
KONING**

Uit het Pools vertaald
door Charlotte Pothuizen

Nieuw Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door ondersteuning
van het ©POLAND Translation Program

BOOK INSTITUTE



© POLAND

Oorspronkelijke titel *Król*

© 2016 Szczepan Twardoch

© 2019 Nederlandse vertaling Charlotte Pothuizen / Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Anzinger und Rasp

Omslagbewerking image realize

Foto auteur © Zuza Krajewska

NUR 302

ISBN 978 90 468 2525 9

www.nieuwamsterdam.nl



Wie is er geen slaaf?

– Herman Melville, *Moby Dick*

ⴗ

ALEF

Mijn vader is gedood door een lange, knappe Jood met de brede schouders en machtige rug van een Makkabese bokser.

Nu staat hij in de ring, het is het laatste gevecht van de avond, de laatste ronde van dat gevecht, en ik zie hem vanaf de eerste rij. Ik heet Moïse Bernstein, ik ben zeventien jaar en besta niet.

Ik heet Moïse Bernstein, ik ben zeventien jaar en ben geen mens, ik ben niemand, ben er niet, besta niet, ik ben de magere, arme zoon van een niemand, en ik zie de man die mijn vader heeft gedood, ik zie hoe hij in de ring staat, mooi en sterk.

Ik heet Mosjee Inbar, ik ben zevenenzestig jaar. Ik heb mijn naam veranderd. Ik zit achter mijn typemachine en schrijf. Ik ben geen mens. Ik heb geen naam.

De bokser in de ring heet Jakub Shapiro. De bokser heeft twee prachtige zonen, Dawid en Daniel, maar op dat moment weet ik dat niet echt, ik weet nu pas dat hij die had. Hij heeft ook zwart haar dat glanst van de dikke laag brillantine.

De bokser heeft mijn vader gedood. Maar nu is hij aan het vechten.

Hij vecht de laatste ronde van deze partij.

Het hoofdstedelijke teamkampioenschap tussen Legia en Makabi* was begonnen met vlieggewicht, en daarvoor met twee sensaties. Baškiewicz en Doroba vochten in hogere gewichtsklassen, dat was de eerste sensatie. De tweede was onenigheid tussen de scheidsrechters. Toen had ik er denk ik nog geen verstand van, dus interesseerde het me niet zo, ik hoorde alleen wat de mensen naast me zeiden. Ze wonden zich op. Over het gevecht en over de sensaties.

* Achter in het boek is een verklarende woordenlijst opgenomen.

Ik zat op de eerste rij, in de zaal van de Stadsbioscoop op de hoek van de ulica Długa en de Hipoteczna. De zaal werd graag verhuurd, ook voor gevechten. Volgens mij zag ik toen voor het eerst van mijn leven een bokswedstrijd.

Twee Warschaus die elkaar vreemd waren, hadden zich rondom de ring verzameld, en ik zat tussen hen in, vlak bij de verhoging, maar het was alsof ik overal zat, op elke door een Jood bezette stoel, en ik van dichtbij en veraf tegelijk naar de ring keek. Niemand zag me.

Rondom de ring hadden zich twee Warschaus verzameld die twee talen spraken, in hun eigen werelden leefden, verschillende kranten lazen en die op zijn best onverschillig tegenover elkaar stonden en op zijn slechtst elkaar haatten, maar meestal gewoon een afstandelijke afkeer van elkaar hadden, alsof ze niet een straat verderop woonden maar door een oceaan gescheiden werden; en ik was een magere jongen met een bleke huid en was ergens daar geboren, ik weet niet meer waar, ik denk zeventien jaar daarvoor, laten we zeggen in 1920, en ik had de voornaam Moïse gekregen, de achternaam Bernstein heb ik gewoon van mijn vader Naum overgeërfd, ook mijn moeder Miriam droeg die, ze waren allemaal van het Joodse geloof, en ik was geboren als staatsburger van de kort daarvoor herrezen Republiek Polen en zat als staatsburger van een wat minnere categorie dan de Poolse op de tribune van de zaal van de Stadsbioscoop die vroeger het Nowości-theater was, waarna het gebouw op de hoek van de ulica Długa en Hipoteczna werd ingenomen door het Bogusławski-theater en er ten slotte films en boksen kwamen.

Eerst vochten de slanke bokkers vlieggewicht en gilde Joods Warschau van vreugde toen de scheids na afloop van de partij de arm van Rundstein omhooghield. Kamiński, een knokige vuistvechter van Legia, had zich na de eerste ronde overgegeven, hij zat helemaal onder het bloed.

Toen bantamgewicht. In de eerste ronde was onze bokser, zoals ik opmaakte uit de uitroepen van de Joodse toeschouwers, aan de winnende hand. Jakubowicz heette hij. De Poolse scheidsrechter trok de bokser van Legia duidelijk voor en beperkte Jakubowicz' voorsprong in punten steeds met onterechte waarschuwingen. Er waren drie rondes, na de derde riep de jury Baśkiewicz van Legia onverdiend uit tot winnaar, en toen had je de poppen aan het dansen. Een dikke Jood met bril slingerde een papieren zak vol kersen naar de scheidsrechter en riep dat iedereen hier kon tellen.

Een Poolse apache stortte zich op hem, de dikzak sloeg behendig terug, ze werden direct gescheiden, maar de wedstrijd werd een paar minuten onderbroken.

Toen het gelukt was de zaal te kalmeren, kwamen de vedergewichten de ring in en werd de trage Szpigelman met gemak op punten verslagen door Teddy, ofwel Tadeusz Pietrzykowski, de kampioen van Warschau, dezelfde die later in een andere wereld vocht als gevangene in de kampen Auschwitz en Neuengamme.

In lichtgewicht overklaste Rozenblum de harde en taaie Bareja.

Bij de weltergewicht had Niedobier duidelijk de overhand op Przewódzki, toch besloot de scheidsrechter tot gelijkspel. De Joodse toeschouwers riepen boe, de christelijke juichten.

Dan de middengewichten. Doroba van Legia haalde onze Szlaz in de eerste seconden van de eerste ronde neer, en het viel niet te ontkennen dat Szlaz gewoon op zijn rechtse directe was gelopen, en die van Doroba was explosief. En toen hij erop liep, ging hij neer. Het Joodse publiek zweeg nors, het Poolse klapte voor de winnaar.

Bij de halfzwaargewichten keerden de kansen: Neuding liet Włostowski de planken van dichtbij bekijken, en hoewel hij bij het tellen bij negen opstond, besloten de juryleden tot een technische knock-out.

Toen kwamen de boksters klasse zwaargewicht de ring in.

‘In de rechterhoek Andrzej Ziemiński van Legia Warszawa!’ riep de ringspreker. Applaus.

Hij was duidelijk de knapste van allemaal en zag er helemaal niet uit als een bokser, eerder als een atleet. Heel groot, met lange maar gespierde ledematen en de lange romp van een zwemmer, heel licht, bijna wit haar dat aan de zijkant opgeschoren was en bovenop langer en in een scheiding gekamd, bleekblauwe ogen en een hoekige art-decokaak.

Even vond ik hem op een filmster lijken, maar ik begreep al gauw dat het iets anders was, dat hij eruitzag als de Duitse sporters, de arische halfgoden op de foto's en tekeningen die soms in de geïllustreerde pers stonden. Tegelijkertijd had zijn gezicht iets fijns, bijna meisjesachtigs, verzorgds, iets wat ik niet kon benoemen, maar waarvan ik nu weet dat het gewoon eigen is aan mensen uit hogere sociale klassen die door het leven in de watten zijn gelegd.

‘En in de linker, dames en heren...’ De ringspreker pauzeerde even.

De Joodse tribunes werden rumoerig.

‘In de linkerhoek in de kleuren van Makabi Warszawa...’ Weer een pauze.

Het gonsde. De ringspreker keek tevreden langs de tribunes. Er waren ruim vijfentwintighonderd toeschouwers op de wedstrijd afgekomen. En toen brulde hij: ‘Jakub Shapiro!!!’

De Joodse supporters werden uitzinnig, klaptten, schreeuwden, scandeerden zijn naam; de Poolse supporters applaudisseerden flauwtjes. De bokscers gingen tegenover elkaar staan, de gong klonk en de zaal werd stil.

Hij was mooi, een ander soort mooi dan Ziemiński, van een sombere schoonheid, ook was hij wat kleiner, maar nog altijd langer dan een meter tachtig, en niet zo rank, hij was duidelijk zwaarder gebouwd.

Zijn trekken waren hard en grof, zijn neus was gebroken geweest, en toch was hij mooi, zelfs in dat lachwekkende, glimmende broekje, in het sporthemd met het opschrift MAKABI op de borst en in de op sokken lijkende sportschoenen waarmee hij de helder verlichte ring aftastte alsof het breekbaar ijs was, licht, links-rechts, links-rechts, zo licht, alsof hij geen forse zwaargewichtbokser was, met tweeënnegentig kilo compacte spieren, harde botten en net genoeg hard spek boven de brede band van zijn boksbroek om zijn gilet mee te vullen wanneer hij zijn sporttenue inwisselde voor een pak.

Ziemiński woog negenentachtig kilo, maar leek lichter, geen gram onderhuids vet, niets dan met hard trainen gehouwen spieren, als een Grieks standbeeld.

De rust en de zelfverzekerdheid van de Joodse bokser voelde ik heel duidelijk. Ook het genoegen, de siddering van genoegen toen de menigte zijn naam riep. En ik voelde hoe die siddering zich als seksueel genot door zijn lichaam verspreidde toen ze scandeerden: ‘Sha-pi-ro, Sha-pi-ro, Sha-pi-ro!’

Ik zag de rust waarmee hij bewoog, hoe zeker hij was van zijn lichaam, hoe hij het beheerste, hoe dat geofende lichaam, waarvan op trainingen het uiterste was geveerd, zich aan hem overleverde, alsof het aangespannen was met inwendige veren, ik zag het gemak waarmee hij met zijn hoofd en schouders werkte, alsof hij onder de balken van een laag plafond door glipte.

En hoe hij stootte.

De kracht komt uit zijn benen. Zijn voeten, de binnenranden, zijn knieën naar binnen gericht, alles heel veerkrachtig, zijn gehandschoende

rechtervuist verdedigt de kaakgewrichten aan de rechterkant en zijn linkerschouder die aan de linkerkant, de ellebogen dicht bij het lichaam. En wanneer hij uithaalt, moet het hele lichaam zich aanspannen voor één energiestoot.

De linkerheup en -schouder draaien, meegetrokken door buik- en rugspieren. De samentrekking van die spieren zet druk op het middenrif en de ribben, waardoor de stoot gepaard gaat met een sissend geluid wanneer de lucht uit zijn longen ontsnapt.

Ook zijn linkervoet draait, alsof hij een peuk uittrapt, en plots schiet de linkerarm naar voren, alsof hij een steen gooit, draait de vuist in de lucht en stoot met een korte slag, als een zweep, en gaat direct terug, alsof hij een veer is.

Soms zijn de vuisten niet omwikkeld met bandage of ingepakt in een handschoen. Soms stoot de vuist niet tegen een boksbal. Soms raakt bot bot en sneuvelen er tanden.

Zo gaat dat soms. Soms moet het zo zijn.

Maar nu nadert hij Ziemiński dansend, glijdt door de ring, wisselt van been, een beetje als Charlie Chaplin in de film, nadert, met links port hij zachtjes in de lucht alsof hij een gat zoekt in de cocon om zijn tegenstander.

Ziemiński reageert, hij vecht goed, het is een geweldige bokser, dat weet ik nu, maar toen wist ik dat niet, denk ik, volgens mij had ik geen verstand van boksen; ik keek maar wist niet wat ik zag, maar nu denk ik terug aan mijn blik van toen en het lijkt me een verstandige blik, een analytische blik, een blik die alles aan hen waarneemt wat een geoefende blik, die vertrouwd is met wat hij ziet, maar kan waarnemen. Misschien is het mijn huidige blik, en niet die van toen.

Ze vochten in een hoger tempo dan zware bokscampioenen meestal vechten. Voor een van die linkers van Ziemiński, die zo rap waren als een Lux-torpeda (zo stond dat de volgende dag in de krant), draait Shapiro opzij, niet op het dominerende linkerbeen, maar op het rechter en even neemt hij de houding van linkshandige aan, met rechts voor, waarna hij de veraste Ziemiński twee vlotte rechtsen in zijn gezicht werpt, die zijn linkerwenkbrauw kapotslaan. De bokser van Legia weet nog niet wat hem overkomen is, maar Shapiro laat hem gaan, springt terug, ontspant een meter verderop, terwijl hij hem nu in de touwen had kunnen drijven en kunnen bestoken met een hagel van hoekstoten op zijn hoofd en ribben.

‘Afmaken, nu!’ roept de secondant.

Shapiro zou er nu een einde aan kunnen maken. Maar hij ziet ervan af. Hij is zeker van zichzelf, te zeker. Hij negeert de uitroepen van de secundant. Hij wil nog vechten.

Hij is zevenendertig. Niet jong meer. Geboren als onderdaan van tsaar Nicolaas II op de Nowolipki 23, woning 31, amper twee kilometer van de plek waar hij nu staat te vechten. In zijn geboorteakte staat de Russische voornaam *иаков*, zijn vrouw (ze zijn niet getrouwd, maar toch zijn vrouw) zegt op z'n Pools 'Jakub' tegen hem, of soms noemt ze hem net als zijn moeder 'Jankjev', op z'n Jiddisj, zijn achternaam bleef hetzelfde.

Voor mij was hij altijd Jakub, toen hij eenmaal geen meneer Shapiro meer voor me was, natuurlijk.

Op dat moment bekeek ik hem vol haat, hoewel ik nog niet wist dat hij mijn vader had gedood. Ik wist alleen dat hij hem had meegenomen. Dat alles kwam ik later te weten en later ben ik ook van Jakub Shapiro gaan houden, wilde ik Jakub Shapiro worden en misschien ben ik hem in zekere zin geworden.

Of misschien wist ik het al. Misschien wist ik alles al.

Twee dagen daarvoor zag ik hoe Shapiro mijn vader, Naum Bernstein, onze woning in de huurkazerne op de hoek van de Nalewki en de ulica Franciszkańska, nummer 26, woning 6 uit sleepte en hem binnensmonds vloekend aan zijn lange baard meesleurde.

'Biz Alain sjildik, di sjoite aino, di narisjo frajer!'^{*} zei Shapiro terwijl hij aan mijn vaders baard sjarde.

Beneden, vergezeld door de reus Pantaleon Karpiński en de ratachtige Munja Weber, over wie ik het later nog zal hebben, gooide hij mijn vader in de kofferbak van zijn Buick en reed weg.

Ik stond in de keuken, mijn moeder fluisterde dat ik me niet moest verroeren, dus verroerde ik me niet. Mijn vader had zich in de kast verstoppt, ze hadden hem zo gevonden en haalden hem eruit, en toen ik zag hoe ze hem aan zijn baard het huis uit sleurden, liet ik onwillekeurig mijn blaasinhoud lopen, de vlek urine groeide snel in mijn wollen broek.

Hij bleef toen bij mij staan zonder mijn vaders baard los te laten.

'Wees maar niet bang, jochie,' zei hij zacht. Zulke zachtheid had ik niet verwacht.

* Jiddisj: Het is je eigen schuld, sukkel, stommeling.

Van dichtbij zag ik dat op zijn rechterhand met bleekblauwe lijnen een tweezijdig zwaard en vier Hebreeuwse letters waren getatoeëerd: מוּמ, mem, vav, vav en tav, zoals je het schrijft, van rechts naar links, wat in het Hebreeuws dood betekent.

Ik vloog hem toen aan, probeerde hem te slaan. Ik vocht daarvoor al graag, met Joodse en christelijke jongens hielden we grote knokpartijen met vuisten en stenen op het Plac Broni, cheider tegen cheider, school tegen school, tot de politie ons wegjoeg. Zoals alle jongens.

Maar Shapiro was geen halfwas. Hij ontweek mijn kinderlijke aanval, rolde met zijn ogen, en sloeg niet eens, hij duwde me alleen weg, mijn moeder gilde, ik viel op de vloer tussen de tafel en de servieskast en huilde. De hele tijd zag ik het zwaard en de dood op de hand die om mijn vaders baard geklemd zat.

Ik besloot op dat moment dat ik nooit een baard zou nemen. De rest van dat voornemen kwam vanzelf. Ik besloot dat ik zou worden zoals hij.

Toen ik Shapiro gadesloeg tijdens de bokswedstrijd in het Nowości-theater zag ik de tatoeage niet, die werd bedekt door een handschoen met daaronder nog een bandage. Ik kende trouwens niet goed Hebreeuws, soms heb ik zelfs nu nog de indruk dat ik niet goed Hebreeuws ken, ik weet niet of ik geraden had wat מוּמ betekent.

Hoewel ik waarschijnlijk voor het eerst van mijn leven naar boksen keek, keek ik gefascineerd. Als kind hield ik al van vechten, want vechten betekende voor mij een nieuwe, andere Jood zijn, een Jood uit een wereld waar mijn ouders mij weghielden, maar die me trok, hoewel ik er zo weinig van wist, een wereld die niet bang was voor tocht en frisse lucht, waarvoor de melammed van onze cheider zo benauwd was, een wereld zonder peies en talles. Ik kijk dus toe.

Shapiro is ondanks zijn zware bouw buitengewoon lichtvoetig, hij beweegt op gebogen benen om Ziemiński heen alsof hij op zoek is naar een gat in de dichte verdediging van de langere bokser, hij houdt zijn dekking laag, zijn rechtervuist rechts voor zijn borstkas, de linker op dezelfde hoogte daarvoor.

Boksers begonnen geloof ik pas na de oorlog hun armen hoger te houden.

Shapiro is de hele tijd actief, alsof hij is opgewonden, links, rechts, de weinige stoten van Ziemiński tegen zijn romp blokkeert hij met zijn ellebogen, die tegen zijn hoofd ontwijkt hij behendig en veerkrachtig,

alsof hij niet in de klasse zwaargewicht vecht maar bantamgewicht, en de hele tijd wijkt hij terug voor zijn tegenstander, laat zich door hem in de touwen duwen.

Ziemiński heeft nu duidelijk de overmacht, hoewel er bloed uit zijn kapotte wenkbrauw sijpelt. Hij valt constant aan, Shapiro verweert zich alleen, ontwijkt, dekt, soms geeft hij een rappe linkse terug.

Het ziet er naar uit dat hij gaat verliezen, en dat verlies gun ik hem van harte.

Maar hij is volstrekt kalm. Hij ontwijkt, springt opzij, maakt schijnbewegingen met links, amuseert zich. Alsof hij op een boksbal aan het oefenen is en niet een belangrijke wedstrijd aan het vechten is. Hij is zich ontspannen aan het vermaken en ziet dat Ziemiński, toch een ervaren bokser, heel erg bang is voor die rust.

Geen geduchter tegenstander in de ring dan een kalme en zelfverzekerde tegenstander. De verschrikkelijkste uitdrukking die het gezicht van een bokser kan aannemen is een glimlach.

Toch houd ik het niet voor mogelijk dat de Jood die mijn vader van huis heeft weggehaald die ranke, blonde man in het hemd met het gestikte wit-zwart-groene wapen van Legia Warszawa kan verslaan. Ziemiński lijkt hem niet alleen lichamelijk te overtreffen, niet alleen met het bereik van zijn armen en zijn lengte, maar ook omdat Ziemiński op eigen terrein is en tot de klasse van eigenaars en heersers van dit land behoort. Hij zou zelfs een arbeider kunnen zijn, armer dan Naum Bernstein, die al niet meer in leven is, maar als lichtharige reus met het wapen van Legia op zijn borst zou hij altijd iets beters zijn dan een Joodse bokser in een Makabi-shirt.

Het kwam toen niet bij me op dat een Jood in de ring een christen kon verslaan, hoewel we op het plein met christelijke jongens knokten. Maar dat was wat anders. En ik was toen zeventien en kende alleen de werelden van de cheider, de jesjieve, de sjoel en thuis.

Later leerde ik ook alle andere werelden kennen.

Ziemiński drijft Shapiro de touwen in, het Poolse publiek denkt dat hij het wel kan schudden, maar de Joodse bokser tuimelt opeens naar achteren alsof hij zich op zijn rug wil laten vallen, de touwen spannen aan en houden zijn lichaamsgewicht, waarna ze hem als een steen uit een katapult lanceren: Shapiro duikt met een perfecte rotatie onder de energieke rechterhoek van Ziemiński en haalt van onderen uit met een krach-

tige linkeropstoot, en legt in die stoot, nog voortgestuwd door de elasticiteit van de touwen, een draaiing van zijn schouders en heupen en het rechten van zijn rug; Ziemiński, getroffen op zijn kin, wordt direct slap en valt met een bons neer in de ring, alsof Shapiro een knopje in zijn kaak heeft gevonden, een schakelaar, waarmee iemand uitgezet kan worden zoals je het licht uitdoet.

Shapiro springt over zijn liggende tegenstander heen en gaat naar zijn hoek. Ziemiński ligt echter niet rustig, hij ligt bewusteloos te schokken alsof hij een epilepsieaanval heeft, zijn ogen zijn weggedraaid in zijn schedel en zijn armen en benen stuiptrekken als een geslacht dier.

De toeschouwers brullen, staan op van hun stoelen, met een nog ongerichte uitzinnigheid die is teweeggebracht door verrassing, uit opwinding over de strijd die nog geen twee minuten heeft geduurd; een seconde later krijgt het enthousiasme richting, iedereen weet inmiddels wat er gebeurd is, de Joodse supporters zijn buiten zichzelf van vreugde alsof zij zelf net iedere Pool hebben gevelde die hen ooit scheef heeft aangekeken, het christelijke publiek joutt verontwaardigd dat dit niet is zoals het hoort.

De scheidsrechter springt op Ziemiński af en begint te tellen terwijl hij zijn pols voelt. Shapiro keurt hun geen blik waardig, noch de scheidsrechter, noch de bewusteloze, gevelde tegenstander.

Zonder te wachten tot de scheids de beslissende 'tien' uitspreekt en met zijn armen zwaait, spuugt hij zijn bitje uit en knikt naar de secondant in de donkerblauwe trui met op de borst in Poolse letters MAKABI.

Er springt een arts de ring in en betast de schedel van de nog steeds bewusteloze, maar inmiddels stilliggende Poolse bokser.

Jakubs secondant haalt een sigarettenkoker uit zijn zak, steekt een sigaret op en plaatst hem in de mond van de bokser. Shapiro neemt een paar hijsen, leunt over de touwen, de secondant neemt de sigaret uit zijn mond en drukt hem uit.

Nu weet ik dat geen enkele andere bokser zich dergelijk gedrag zou kunnen permitteren, toen niet en nu niet, maar ik zag instinctief in dat roken zonder zijn handschoenen uit te trekken iets arrogants vorstelijks had, wat ik geweldig vond, want ik had nog nooit een Jood gezien die weg kon komen met zulke vorstelijke arrogantie. Ik wist dat zulke Joden bestonden, maar ik had er nog nooit een gezien.

Zeventien was ik toen.

Toen ik tien was, ging ik met mijn moeder in de zomervakantie naar Świder. Onze spullen en mijn vader, die erop paste, gingen met een wagen, en mijn moeder en ik gingen derde klas met het treintje van *di linje*, Miedzeszyn, Falenica, Michalin en verder naar Świder. Dat was mijn eerste vakantie en überhaupt de eerste keer dat ik buiten de stad kwam, en ik vond alles prachtig, vooral de zon, die was anders dan in de stad; ik kreeg toen zo'n voorliefde voor haar brandende schittering dat ik die zelfs hier niet heb verloren, tussen de witte huizen, onder een heel andere hemel, onder de brandende zon van het Land Israël.

Mijn moeder en ik gingen wandelen in het dennenbos, ze spreidde ergens een deken uit en haalde boterhammen en een beugelfles limonade uit haar mand, ik rende door het bos, maar opletend om haar niet uit het oog te verliezen. Ik zocht dennenappels. Toen ik opkeek, zag ik dat er een blond meisje bij me stond, ze was ouder dan ik, christelijk, en had een blauwe jurk en vlechtjes.

'Hallo,' zei ik.

Ze snoof en rolde met haar ogen, draaide zich om en holde weg.

Ik begreep toen waarom ze was weggelopen. Ze wilde geen 'hallo' horen van een Jodenjongen met peies.

Later begreep ik dat ze om allerlei redenen weg had kunnen lopen, ze kon bang voor me zijn geweest of onverschillig, en de rest had ik er zelf bij bedacht.

Nog later besepte ik dat ik die rest er terecht bij had bedacht.

Destijds, in Świder, toen ik dennenappels tussen de naaldbomen aan het zoeken was en tien jaar oud was, voelde en wist ik: ik wil niet op die manier bekeken worden door wie dan ook, maar ik wist niet, ik had geen idee wat ik daaraan kon doen, en ik beschouwde het als een onlosmakelijk element van mijn Joods-zijn. Zo ben ik nu eenmaal, zo zal ik blijven, zo dacht ik. Ik wilde niet zo zijn, ik wilde geen Jood zijn, maar geen Jood zijn leek me net zo onwaarschijnlijk als Tom Mix worden, wiens stomme wild-westavonturen we in de donkere tunnels van reizende bioscopen keken, die nog tijdens mijn jeugd de binnenplaatsen van onze wereld aandedden, ons eigen Warschau.

Of misschien is me dat helemaal niet overkomen, misschien heeft Shapiro me dat verhaal verteld? Onze levens lopen in elkaar over.

Toen ik daar als zeventienjarige in de zaal van het vroegere Nowości-theater zat, besepte ik dat het niet waar was. Ik hoefde die jongen die

dennenappels zocht niet te zijn. Een Jood hoeft niet zo'n Jood te zijn, een Jood kan ook anders zijn, even goed als de christelijke heren.

Ik zag hoe vrouwen, Joodse en christelijke, naar Shapiro keken, met een heel andere blik dan het blonde meisje naar mij had gekeken in het dennenbos tijdens de vakantie in Świder.

En ik zie ook hoe Jakub Shapiro zijn hoofd in zijn nek gooit wanneer hij een trek neemt van de sigaret die hij stevig in zijn mond houdt en hoe hij zich naar de secondant buigt, die de sigaret gedwee uit zijn mond neemt, hoe Shapiro een grote wolk blauwe rook uitblaast die in het licht van de schijnwerpers in arabesken verandert, een soort alfabet van mannelijke kracht, en Shapiro met zijn schouders schuddend, zijn spieren losmakend, naar de scheids loopt, zogenaamd in afwachting van het oordeel, terwijl toch duidelijk is dat Ziemiński niet alleen bij het tellen niet is opgestaan, maar nog steeds ligt.

De secondanten proberen hem bij te brengen, wat uiteindelijk lukt. De scheidsrechter pakt de armen van de deelnemers en houdt die van Shapiro in de lucht, Ziemiński staat met een wezenloze blik te wankelen en te tollen, de ringspreker roept het einde van het laatste gevecht van de avond om en de zege van de deelnemer van Makabi Warszawa. We klappen. Ik ook.

De nog steeds verdwaasde Ziemiński steekt Shapiro een behandschoende hand toe, Shapiro tikt die af op een manier die in de ochtendeditie van de *Warschause Koerier* door de Poolse redacteur Witold Sokoliński, die Shapiro kwaadgezind is, tekenend zal worden genoemd voor het gebrek aan sportiviteit dat wel van een Joodse bokser te verwachten viel, nadrukkelijk vermeldend dat Shapiro de hand van zijn rivaal niet heeft geschud.

Een hem goedgezinde Joodse journalist zal in *Ons Overzicht* schrijven dat Shapiro Ziemiński's hand laatdunkend heeft gedrukt.

Andrzej Ziemiński, nog steeds verdwaasd, ziet het gebaar helemaal niet, de scheidsrechter leidt hem naar zijn hoek en vertrouwt hem toe aan zijn secondanten.

De christelijke toeschouwers zien het gebaar van de Joodse bokser, er wordt gefloten, en dan staat van de eerste rij stoelen een kleine man op die zich naar de tribunes omdraait, en kijkt, gewoon kijkt, alsof hij op zoek is naar de fluiters. Het gefluit valt direct stil, maar ik weet nog niet wie hij is.

De ringspreker maakt de toernooizege van Legia bekend, negen tegen zeven.

De uitslag van het hele toernooi kan Jakub Shapiro niets schelen, Jakub Shapiro is de winnaar, Jakub Shapiro is als David na de overwinning op de Filistijnen en de Jebusieten, Jakub is de koning en zijn zonen, die natuurlijk niet in de zaal zitten, zijn koningskinderen.

De secondant staat met een nieuwe brandende sigaret te wachten, Shapiro inhaleert even terwijl hij uitdagend en triomfantelijk naar het publiek kijkt, en onder het gewicht van zijn blik valt het laatste boegeroep stil, dan tilt hij de touwen op, glijdt ertussendoor en springt behendig op de grond. Er valt geen gefluit meer te horen. Hij blijft gewoon roken, terwijl een secondant hem met een handdoek afdroogt en een andere, die eerder de sigaret voor hem heeft opgestoken, zijn handschoenen losrijgt en de bandages van zijn handen haalt.

Er wordt niet meer gevochten. In de zaal klinkt geroezemoes, geschuif, het publiek keert ineens terug naar de werkelijkheid, staat op van zijn stoelen, gaat terug naar huis, morgen moet er gewerkt worden, het boksen is afgelopen, de wereld is weer terug.

Er is iets in me gebeurd die dag, toen ik dat alles zag. Alsof ik in de ring had staan vechten tegen die blonde Goliath, alsof ik dat zelf was geweest.

Alsof alles wat later in mijn leven is voorgevallen, zijn begin en zijn oorsprong had in die amper twee minuten in de ring.

Toen de secondanten zijn handen hadden bevrijd en hem een badjas hadden aangegeven, liep Shapiro naar de kleine corpulente man op de eerste rij die na het arrogante gebaar van Jakub de fluitende toeschouwers tot bedaren had gebracht.

De man had een imposant gevormde, maar volstrekt kale schedel. Dat werd goedge maakt door een enorme, met pommade naar boven gekrulde snor die heel ouderwets was maar goed paste bij het dure, oubollige en wat krappe donkerblauwe krijstreep pak.

Op het zijn ronde buik omspannende gilet glommen de gouden chate-laine en kettinkjes van zijn horloge en bijbehorend sleuteltje, zijn vingers had hij in het zakje van zijn gilet gestoken en een been over het andere geslagen. Die benen waren kort en mollig, het zag eruit alsof iemand zijn middelvinger en wijsvinger probeerde te kruisen, hij had zijn rechterkuit maar net over zijn linker knie gekregen. Zijn broek was daarbij omhooggekropen, waardoor tussen de zwarte zijden kous en de zoom van zijn

broek sokophouders en een stuk huid zichtbaar werden. Het puntje van zijn lakleren schoen, die van onderen beslagen was met blinkend metaal, bewoog ritmisch op en neer wanneer de man van het harde lachen zat te schudden, en zelfs van veraf, tussen de vreugdekreten van het publiek door, hoorde ik zijn schrille geschater.

‘Je hebt hem goed afgejakkerd, Jakub!’ riep hij, en hij klapte in zijn vette handen.

Ik wist toen niet hoe hij echt heette, maar ik wist maar al te goed wie hij was. Van het Kercelak tot de Tłomackie, van het Plac Broni tot de Hala Mirowska, in de Nalewki, de Gęsia, de Miła, in de Leszno wist iedereen wie die kleine, vrolijke en verschrikkelijke goj was.

‘Peet komt eraan,’ werd er gefluisterd wanneer hij waggelend op zijn kromme benen op z’n gemak over de stoep kuierde, met zijn duimen in de zakken van zijn open jasje, een hoornen sigarettenhouder tussen zijn tanden. Achter hem liepen op respectvolle afstand meestal zijn lijfwachten, met de kolven van de Nagants en Brownings altijd in het zicht, niet verstopt onder hun gilets, zelfs als ze politieagenten tegenkwamen, die dan wegkeken.

Waarom Peet zo werd genoemd, wist ik toen niet. Eigenlijk heette hij Jan Kaplica, maar was Peet geworden omdat hij iedereen die zijn vriendschap wilde te vriend was, maar die vriendschap een prijs had.

Ik wist niet hoe hij was begonnen, iedereen wist alleen dat hij bij de PPS had gezeten, al ten tijde van de tsaar met een pistool rondrende en binnen de Gevechtsorganisatie onteigeningen doorvoerde. Daarna zou hij lid zijn geweest van een speciale eenheid van de Poolse Legioenen, en verder was het niet helemaal duidelijk. Wat wel bekend was, was dat toen de politie Kaplica een keer had gearresteerd, de Poolse president of de premier hoogstpersoonlijk naar het bureau belde, en dat een commissaris of hoofdcommissaris, of misschien zelfs de minister hem met zijn eigen auto thuisbracht, als een chauffeur het portier voor hem opendeed, hem groette en hem ook nog zijn excuses aanbood.

Ik wist ook niet dat Peet de man was die Jakub Shapiro de opdracht had gegeven om mijn vader te doden. Ik kon me niet eens indenken dat zo iemand als Peet, een echte *poręts*,* afwist van het bestaan van mijn vader,

* (Poolse) landheer, schurk, bruint.

eenvoudig kantoorbediende bij de Joodse Kliniek en onsuccesvol middenstander.

Helaas voor mijn vader wist Peet maar al te goed van zijn bestaan.

De dag waarop mijn vader het leven liet door toedoen van Jakub Shapiro en zijn mensen, zat Peet Kaplica net als elke andere ochtend om zeven uur aan zijn tafeltje in Sobenski's kleine pasteitjeszaak op de Leszno 22, naast de evangelische gemeente.

Niemand had het lef om aan Kaplica's tafeltje te gaan zitten. Sobenski, een sterk geassimileerde Jood die nooit in de synagoge kwam, hoogstens in de Grote Synagoge waar de cantor het waagde de Heer in het Pools te loven, haastte zich elke dag voor zessen naar zijn zaak zodat de warme pasteitjes en de koffie klaarstonden bij Kaplica's komst. Als Kaplica dat wenste kwam Sobenski zelfs op sjabbat opdraven.

Kaplica kwam altijd precies om zeven uur, hing zijn bolhoed aan de kapstok, in de herfst ook zijn mantel en sjaal, in de winter zijn bontjas, en als hij bij een bui of regenachtig weer galoshes over zijn schoenen had aangetrokken, trok hij zijn galoshes uit en zette ze bij de kapstok.

Wanneer hij zijn buitenkleding eenmaal uit had, groette hij de eigenaar uitbundig, ging zitten, sloeg de *Warschause Koerier* open en las, waarbij hij geluidloos zijn lippen bewoog en met een dikke vinger de tekst volgde. Sobenski kwam hem zelf een grote kop zwarte koffie en hete koosjere pasteitjes brengen. Tot half acht mocht niemand Kaplica storen.

'Dat is mijn tijd, het enige half uur van de dag voor mij alleen!' zei hij altijd, en hij bestudeerde dan nauwgezet de kleine advertenties en reclames, en lachte om de cartoons en komische versjes op de laatste pagina.

Om half acht kwam Doctor Radziwiłek, bestelde een kop koffie, pakte *Ons Overzicht* en schoof aan bij het ronde tafeltje, en daar lazen ze samen de krant en overlegden een tijd. Over Radziwiłek zal ik het later hebben, hij is een belangrijke persoon in deze geschiedenis, maar nog even geduld. Hij was in ieder geval Kaplica's trouwste medewerker en zijn plaatsvervanger.

Meestal ontbood Kaplica ook Shapiro om half acht en liet hem dan als enige van zijn mensen naar de gesprekken met Radziwiłek luisteren, waarmee hij hem als het ware de eerste van zijn soldaten maakte.

Om acht uur kwam de rest van Kaplica's bende, die de kleine pasteitjeszaak volledig vulde. Ze dronken en aten, roddelden, riepen door elkaar